

Mohammad RANJBARI, A.Semih BİREL

AQŞIN ALİZADE’NİN “CƏNGİ” ESERİNİN KLASİK GİTAR DÖRTLÜSÜNE UYARLANMASI

Öz

Bilindiği üzere her toplumun müziği, kendisine özel karakteristik ses örgüsüne sahiptir. Azerbaycan klasik müziği de bu konuda dünyaya önemli izler bırakmıştır. Avrupa sanat geleneğinde klasik müzikte eserler bazen, yazılan çalgı dışındaki enstrümanlara da uyarlanabilmektedir. Bu olgu farklı çalgı özelliklerinden etkilenererek o eserin yorumuna yenilikler katabilmekte ve aynı zamanda o esere farklı bir estetik bakış açısıyla yaklaşıp yorumlayabilme imkânı yaratmaktadır. Dolayısıyla Azerbaycan müziğinin de yeni şivelerde yorumlanması, yeni bir estetik anlayış ortaya konularak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Bu sebeple, Azerbaycan müziğinin örnek eserleri arasında yer alan ve başyapıt özelliği taşıyan “Cəngi” adlı eser, klasik gitar çalgısına uyarlanmış, buna ilişkin olarak müzikal yorum ve teknik bakımından öneriler sunulmuştur.

Aqşin Alizade’nin özgün ve çok tanınan “Cəngi” adlı eseri, aslında bir sextet (altı enstrümandan oluşan çalgı topluluğu) için yazılmıştır. Bundan dolayı transkripsiyon veya uyarlama sırasında klasik gitar çalgısına ait teknik özellikler ve ses genişliği göz önünde bulundurulmuştur. uyarlama yapılırken klasik ve çağdaş armoni kurallarına dikkat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aqşin Alizade, Gitar, Transkripsiyon, Cəngi, Gitar Dörtlüsü

The title of acticle: Transcription of Agshin Alizade's "Cəngi" For Classical Guitar Quartet

Abstract

As we know, every society has its own music characteristic. Azerbaijani classical music has also left distinct traces in the world. In the European art tradition, classical music can sometimes be adapted to instruments other than the written instrument. This phenomenon is influenced by different musical instrument characteristics and it can add innovations to the interpretation of the work and at the same time provides the opportunity to approach and interpret the work with a different aesthetic point of view. Therefore, I believe that the Azerbaijani music should be interpreted in new accents and evaluated by putting forward a new aesthetic understanding. So, I chose one of the masterpiece of the Azerbaijani popular music and started to adapt it for classical guitar instrument.

Agshin Alizade's independently written and well-known work "Cəngi" is written in the form of a Sextet (Six Instruments). Therefore, during the transcription or adaptation for the classical guitar, taking into account the technical limitations and sound register, efforts have been made to keep the integrity of the work. During the adaptation, guitaristic technical supplements were added for the guitar instrument. These changes were carried out on the basis of classical and contemporary harmony rules.

Keywords: Agshin Alizade, Guitar, Transcription, Jangi, Guitar Ensemble

Giriş

Enstrüman eğitimi alan kişinin herhangi bir çalgıyı derinlemesine öğrenebilmesi için kültürel veya kendi duygularına yakın hissettiği etüd ile eserler çalışması önerilir. Kişi, çalıştığı eserde kendi duygularını çalgısıyla ne kadar fazla ifade edebilirse, o çalgıyla daha çok birleşir ve nihayetinde virtüoziteye (vituosity) doğru yol alır. Dolayısıyla ulusal estetik hafızasının bu konuda önemli bir rolü vardır. Ulusal besteciler buldukları toprakların müziğinden esinlenerek beste yaparken, bu eserleri çalgısıyla çalan kişi de enstrümanında bu duyguları daha derinlemesine yaşayabilir. Nitekim piyanistler arasında "en iyi Chopin yorumcuları Polonyalı piyanistlerdir" diye bir söylenti vardır.

Klasik gitar müziği tarihinde Avrupa’da 19. yy sonlarına kadar bu çalgı için dönemin bilinen bestecileri (özellikle senfonik besteciler) tarafından önemli derecede etki bırakan eserler yazılmamıştır. Bunun nedeni ise, klasik gitar çalgısının dönemin bestecilerine göre şan eşliğinde veya oda müziğinde sınırlı kullanılacak bir çalgı niteliğinde olduğudur. Hector Berlioz (1803-1869) ve Franz Schubert klasik gitar için şarkı eşliği yazan birkaç besteciden bazılarıdır. (Summerfield, 2003, s:16). 20.yy başına kadar çoğunlukla klasik gitar icracıları bu çalgı için eserler yazmışlardır. Ancak bu akımı değiştiren dünyaca ünlü İspanyol gitar virtüözleri “Francisco Tarrega (1854-1909), Emilio Pujol (1886-1980), Julian Arcas (1832-1882), Andres Segovia (1893-1987) gibi önemli gitaristler, hem gitar yapımını etkilemiş hem de çalgı tekniklerini geliştirerek başka enstrümanlara yazılmış önemli eserleri gitara uyarlamış ve dünya çapında konserler vermişlerdir. Böylelikle günümüzdeki gitar çalgısını diğer orkestra çalgıları ile yarışacak ve ciddiye alınacak saygınlığını kazandırmışlardır. Bu akım, bestecileri (çoğunlukla senfonik besteciler) etkileyip gitarın müzikal özelliklerini tanıtarak bu çalgıya özgün eserler yazmalarına neden olmuştur. Örneğin, bu akıma dahil olan; M. De Falla, E. Granados, J. Turina, M.Ponce, H. V. Lobos, M. C. Tedesco, F. M. Torroba, F. Mompou ve A. Roussel gibi dünyaca ünlü besteciler, gitar için eşsiz eserlere imza atmışlardır. Böylece gitar repertuarı büyük bir zenginlik kazanmıştır. Tüm bu çabalar sonucunda ise, klasik gitar çalgısı daha geniş kitlelere ulaşmıştır (Uluocak,2014, s.205). Bütün bunların sonucunda ulusal müziği uluslararası boyutuna taşıma görevinde, artık klasik gitar enstrümanı da yer almıştır. 20. yüzyılda ise artık okullarda gitar bölümleri açılıp klasik gitar eğitimi başlamıştır.

Avrupa’daki bu gelişmeler Azerbaycan’da geç yaşandığından dolayı diğer enstrümanlara kıyaslanmayacak kadar klasik gitar repertuarı Azerbaycan’da az bulunmaktadır. Birkaç transkripsiyon ve eser dışında Azerbaycan klasik gitar müziği adına yazılı kaynak bulunmamaktadır. Gitarist Rövşen Mehmedkuliyevin uyarladığı Fikret Emirov’un piyanoya

yazılmış minyatürleri ve Xatire Ahmetli Cafer'in gitar için yazdığı sonat (Ahmedli, 2012) Azerbaycan klasik gitar müziğinde örnek olarak gösterilebilir.

Aqşin Alizade

22 Mayıs 1937 tarihinde Bakü'de doğdu. Annesi Bikya Hanım, Sovyetler Birliği Kahramanı Mehti Hüseyin-zade'nin kız kardeşi idi ve Doğu'nun klasik şiir uzmanı olan babası Aligulu Alizade, halk şarkıları söylerdi, şair Aliğa Wahid gibi Azerbaycan sanatının birçok ünlü şahsiyetine yakındı.

Alizade, Azerbaycan bale gelişimine önemli katkılar yaptı. 1979 yılında Azerbaycan'daki ilk kahraman balesi "Babek"i besteledi. Azerbaycan tarihinin olaylarını ve şair Khurshidbanu Natavan ve meşhur Fransız yazarı Alexandre Dumas'ın imajını yansıtan bir sonraki bale "Kafkasya'ya Yolculuk" , modern tarihin unutkanlık sorunlarını, sanki "günümüzde geçmişte" ilkesini ifade ediyormuş gibi somutlaştırdı. Geçmişteki olayları modern hayata yansıtma eğilimi, "Umut Valsi" balesinin son sahnesinde ortaya çıktı (Fuad Alizade, Özel Görüşme).

Zamanında Azerbaycan Bestecileri Birliği'ne başkanlık eden Aqşin Alizade, aynı zamanda Soviyetlerin Besteciler Birliği Yönetim Kurulu Sekreteri idi. 3 Mayıs 2014'te öldü.

Cəngi

Azerbaycan'ın ulusal bir savaş dansıdır ve erkekler tarafından oynanır. Bazı uzmanlara göre "Cəngi" kelimesi, "Zəngi" kelimesinden türemiştir. "Zəngi" kelimesi ise, "Zəngilan" ve "Zəngibasar" kabileleri ile bağlantılı olarak eski Oğuz Türk kabilelerinde yer ismi olarak kullanılmaktadır. "Cəngi" kelimesinin kökeni çok eskiye dayalı olmakla beraber, şövalyenin veya pehlivanın yürüyüşü ve meydan okumasını ifade eder. Azerbaycan'da şimdiki Gobustan bölgesi olarak bilinen "Cəngi" adlı bir bölge olduğu bilinir. Eski Oğuz kabilelerinde savaş sırasında, kabileler arasında mücadele ederken, yarışlarda ve askeri törenlerde "Cəngi" adında bir müziğin kullanıldığı söylenir. Birçok Aşık müziği melodileri gibi buda "Shur Makamı" tarzındadır; genel

ölçü birimi 2/4'dür. Özellikle, "Cəngi" müziği güreş yarışlarında ve pistte çalınır. Karakter olarak "kaytağı" ve "halay" müzikleri grubundan sayılır. Zurna çalgısına genellikle yer verilir. İlk kez Uzeyir Hacıbəyov, Köroğlu operasında "Cəngi" adında genişçe bir bölüm kullanılmıştır. Daha sonra farklı besteciler de "Cəngi" adlı eserler yazmışlardır. "Cəngi" ismini eserlerinde kullanan bestecilere örnek olarak: [Soltan Hacıbəyov](#), [Aqşin Əlizadə](#), [Süleyman Ələsgərov](#) gösterilebilir ([web: www.wikiwand.com](http://www.wikiwand.com))

"Cəngi", Azərbaycan milli müziğinin sembollerinden biri olup, aynı zamanda müzikteki ulusal ruhun en inandırıcı ifadesi olarak da adlandırılabilir (Dadaşzadə, 2019, s.707-708).

Aqşin Alizadə'nin, oda müziği için yazmış olduğu "Cəngi" (1978) adlı eser, Alizadə'nin yaratıcılığının simgesi olarak görülmüştür. Yeni bir folklor dalgası üzerinde çalışan Alizadə, halk dansları ve aşık müziğinin özelliklerini enerjik, şenlikli bir müzikle birleştirmiştir. Bu müzikte, rast makamın tipik dönüşleri, zurnayı anımsatan "obua"nın ses rengi, kısa motiflerin tekrarı, aksak ritimli 8/4 ölçü biriminin 5+3 ve 3+2+3 biçiminde gruplandırılmasına yer verilmiştir. Alizadə stilinin tüm bu işaretleri bir araya gelerek parlak bir ulusal imajın oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Yöntem

Bu çalışma bir uyarlama çalışmasıdır. Verilerin elde edilmesine yönelik esas olarak müziksel çözümlenme yapılmıştır. Bu çalışmada, "Cəngi" adlı eserin orijinal nota yazımı ve uyarlamaya ilişkin nota yazımı, önemli görülen kesitlerle karşılaştırmalı olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Herhangi bir çalgı, ses ya da bir topluluk için yazılmış bir parçayı, başka çalgılara ya da ses müziğine uyarlama işlemi. Örneğin bir ses müziğini çalgılar için, ya da bir orkestra eserini piyano için düzenlemek. Ayırt edici nokta, transkripsiyon işlemi dolayısıyla eser üzerinde hiçbir değişiklik

yapılamayacağıdır. Franz list, birçok orkestra eserini piyanoya parlak bir şekilde uyarlamıştır. Ses müziği eserlerinin orkestra için yapılan transkripsiyon çalışmalarından da başarılı sonuçlar alınmıştır. Özellikle 20. Yüzyılda senfonilerin piyano ya da küçük topluluklar için yapılmış uyarlamaları çok yönlü yararlar sağlamıştır (Say, 2005, s:525).

Klasik gitar, diğer çalgılara göre nota yazımında ses genişliği bakımından bir oktav pes tınlamaktadır. Nitekim klasik gitar partiyonlarının portesindeki sol anahtarının altında buna dair 8 (oktav) işareti çoğu zaman yazılmaktadır. Dolayısı ile bu araştırmada, uyarlama yapılırken sesleri seçme aşamasında bu durum göz önünde bulundurulmuştur.

Eserin genelinde gitarda pozisyon tutuş zorluğu açısından bazı sesler diğer partiyonlara aktarılmış veya seslerin oktavı değiştirilmiştir. Bu uyarlamada, obua partiyonu birinci gitara uyarlanmıştır. Birinci ve ikinci keman partiyonu çoğunlukla ikinci gitara yazılmıştır. Viyola partiyonu ise çoğunlukla üçüncü gitarda ve nihayet çello ve kontrbas partiyonları da dördüncü gitara yazılmıştır. Ayrıca bu altı partiyonlu eser, dört standart gitar için uyarlanmıştır. Eserdeki ses aralıkları için en fazla üç buçuk oktav ses aralığı kullanılabilmiştir. Bu, bir oktavı geçen fazla aralıklı sesleri, bir oktav içinde yazılma mecburiyeti oluşturmuştur.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, “Cəngi” adlı eserin hem orijinal hem de klasik gitar uyarlamasına ait ölçü örneklerine yer verilmiştir. Aynı zamanda bu örneklerle, karşılaştırmalı olarak teknik analizlere ilişkin yorumlar verilmeye çalışılmıştır.

Resim 1. “Cəngi” adlı eserin 1. ve 2. ölçüleri

The image shows a musical score for the piece "Cəngi". It is in 8/4 time, marked "Allegro" with a tempo of 80. The first measure is a 5+3 measure. The instruments include Oboe, Violini I, Violini II, Viola, Violoncelli, and Trombasi. The score features dynamic markings such as "div. unis.", "Sim.", and "f".

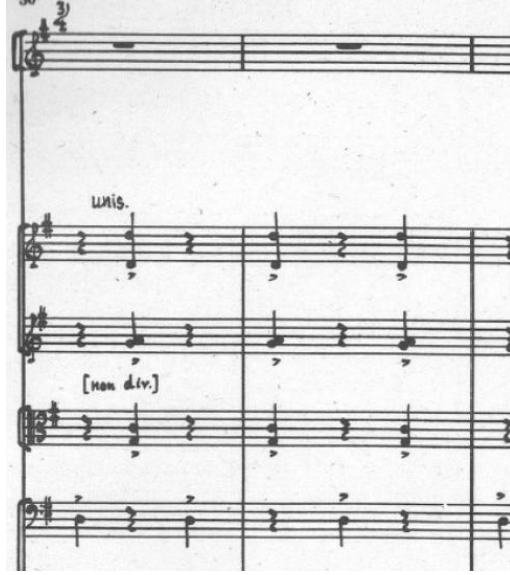
Resim 2. “Cəngi” adlı eserin klasik gitar uyarlaması, 1. ve 2. ölçüler

The image shows a musical score for the classical guitar adaptation of "Cəngi". It is in 8/4 time, marked "Allegro" with a tempo of 80. The first measure is a 5+3 measure. The instruments are Guitars 1, 2, 3, and 4. The score features dynamic markings such as "f", "sim.", and "Rasgueado".

Resim 1’de görüldüğü üzere, besteci hem eserin başında ve hem de eser içinde noktalı çizgiyle, aksak 8/4 ölçü biriminin başlangıçta 5+3 biçiminde çalınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda klasik gitar uyarlaması için verilen örnekte (resim 2), icracının bu vurguları net anlaması için beşinci ve sekizinci vuruşlarda aksan işareti kullanmıştır. Resim 2’de

görülen ikinci gitar partiyonundaki “*rasgueado*” tekniği gitara özel bir çalış biçimidir, bu tekniğin burada kullanılışı uyarlamada klasik gitar estetiğini ön plana çıkarmaktadır.

Resim 3. “Cəngi” adlı eserin 10. ve 11. ölçüleri

Resim 4. “Cəngi” adlı eserin klasik gitar uyarlaması, 10. ve 11. ölçüler

Resim 3’de birinci ve ikinci keman partiyonlarında yer alan sesler, Resim 4’deki klasik gitar uyarlamasında müzikal duyuş göz önünde bulundurularak ikinci gitar partiyonunda kırık akor biçiminde yazılmıştır.

Resim 5. “Cəngi” adlı eserin 46. ölçüsü

Resim 6. “Cəngi” adlı eserin klasik gitar uyarlaması, 46. ölçü

A musical score for the 46th measure of the piece 'Cəngi', adapted for classical guitar. The score is written for four guitar parts, labeled Gtr. 1, Gtr. 2, Gtr. 3, and Gtr. 4. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The notation includes various rhythmic values, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are also some markings above the notes, possibly indicating dynamics or articulation. The word 'Rasgueado' is written above the first two staves, indicating a specific guitar technique.

Resim 5’de verilen orijinal notanın 46. ölçüsüne ilişkin olarak, Resim 6’daki klasik gitar uyarlamasında, ikinci gitarda “legato” kullanılmış, ayrıca hem ikinci hem de üçüncü gitarda “*rasgueado*” tekniği kullanılmıştır.

Resim 7. “Cəngi” adlı eserin 47. ve 48. ölçüleri

Resim 8. “Cəngi” adlı eserin klasik gitar uyarlaması, 47. ve 48. ölçüler

Resim 7’de orijinal nota üzerinde seslerin uzatılması için belirtilen bağ işaretleri, gitar gibi birçok telli çalgıların sesleri erken kesildiğinden dolayı, Resim 8’de görüldüğü üzere klasik gitar uyarlamasında bağ yerine her ölçü başı akorların tekrardan seslendirilmesi şeklinde tercih edilmiştir.

Resim 9. “Cəngi” adlı eserin 82. ve 83. ölçüleri

The image shows a musical score for the piece "Cəngi" in measures 82 and 83. The score is written for multiple staves, including a piano (p) and a guitar (g). The notation includes various dynamics such as "sub. p", "div.", and "unis.".

Resim 10. “Cəngi” adlı eserin klasik gitar uyarlaması, 82. ve 83. ölçüler

The image shows a musical score for the classical guitar adaptation of "Cəngi" in measures 82 and 83. The score is written for four staves, each starting with "subito p".

Resim 9’da orijinal nota yazımında belirtilen tüm önemli akort sesleri, eksik olmadan çalınabilmek için klasik gitar uyarlamasında (Resim 10) partiyonlar arasında dağıtılarak yazılmıştır.

Resim 11. “Cəngi” adlı eserin 85. ve 86. ölçüleri

Resim 12. “Cəngi” adlı eserin klasik gitar uyarlaması, 85. ve 86. ölçüler

Resim 11’de viyola partiyonundaki sol sesi, Resim 12’de üçüncü gitarda, motif tekrarıda klasik gitar estetiği göz önüne alınarak bir oktav üste alınmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın sonucunda, Aqşın Alizade'nin "Cəngi" adlı eserinin dört gitara uyarlanmış edisyonu yazılmıştır. Bu uyarlamanın klasik gitar ile seslendirilmesi, eserin yorumlanmasına farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu uyarlama ile başta Azerbaycan ve Türkiye olmak üzere tüm dünya klasik gitar repertuarına bir transkripsiyon eser daha eklenmiştir. Eğitim müziği içinde özellikle birlikte oda müziği çalışmalarında çoğu zaman geleneksel motifleri barındıran eserleri bulmak zordur. Bu sebeple "Cəngi" adlı eserin dört gitar için uyarlanmış olması eğitim müziğine bu bakımdan önemli katkı sağlayacaktır.

"*La Campanella ve Zigeunerweisen: Kemandan Viyolaya İki Uyarlama*" (2012) adlı çalışmada, Niccolò Paganini'nin İkinci Keman Konçertosu'nun son bölümü olarak bilinen "La Campanella"nın Fritz Kreisler tarafından keman ve piyanoya uyarlamasına ilişkin örnekler yer almaktadır. Ayrıca yine bu eserin, viyolacı W. Primrose tarafından viyola ve piyanoya uyarlaması incelenmiş ve bu uyarlamadaki değişiklikler Fritz Kreisler'in uyarlaması ile karşılaştırılmıştır. Çalışmanın son kısmında ise, Pablo de Sarasate'nin "Zigeunerweisen" adlı eseri ile bu eserin araştırmacı tarafından yapılan viyola uyarlamasına yer verilmiştir. Çalışmanın sonucu olarak, kemandan viyolaya uyarlama yapılırken, izlenebilecek yöntemler ve yapılması gereken değişikliklerden bahsedilmiştir.

"*Johann Sebastian Bach'ın Altıncı Eşliksiz Viyolonsel Süiti'nin (BWV1012) Klasik Gitarla İcra Edilebilmesine Yönelik Bir Araştırma*" (2014) adlı çalışmada, J. S. Bach'ın viyolonsel için yazdığı süit formundaki eserin klasik gitarla icra edilebilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın sonucunda, klasik gitar çalgısının fiziki yapısına ve çalım tekniğine ilişkin olarak uyarlamada yapılan bir takım değişikliklere yer verilerek önerilerde bulunulmuştur.

Bahsedilen bu çalışmalar ile, yapılan klasik gitar uyarlama çalışması bahsedilen sonuçlar yönünden birbirlerini destekleyici özelliklere sahiptirler.

Makalenin Bilimdeki Konumu (Yeri)

Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı

Makalenin Bilimdeki Özgünlüğü

Aqşın Alizade'nin "Cəngi" adlı eserinin dört gitara uyarlanmış edisyonu ilk kez yazılmıştır. Bu transkripsiyon eser aynı zamanda tüm klasik gitar repertuarı için kılavuz eser konumundadır.

Kaynakça

- Ahmedli C., H. (2012), *Gitar için sonat*. Ankara: Başkent Müzik Evi San.İth.İhr.Tic.Ltd.Şti.
- Alizade A. (1986), *Piyano için sonata ve yaylı orkestra için Cəngi*, Bakü: Işık Yayınevi.
- Dadaşzadə Z.A. Aqşın Əlizadə (oçerk) // *Azərbaycan Musiqi Tarixi*, IV cild. Bakı: Elm, 2019.- s.707-708
- Uluocak, S. (2014). *Klasik gitar tarihi III: klasik ve romantik dönemde gitar*. Doruk Yayımcılık.
- Paftalı Bottazını, Z. (2012). *La Campanella ve Zigeunerweisen: kemandan viyolaya iki uyarlama*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi: Yayımlanmamış sanatta yeterlilik tezi.
- Ranjbari, M. (2018), *Federico Mompou'nun Suite Compostelana eserine ilişkin yeni bir edisyon önerisi*, Sanatta yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ranjbari, M. (2019), Azerbaycan Bestecisi Akşın Alizade'nin "Cengi" eserinin klasik gitar quartet'e (dörtlü) uyarlanması sürecinde önerilen yorum ve teknik değişiklikler, *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu*, 8-10 Ekim 2019, Van, Türkiye.
- Say, A.(2005), *Müzik sözlüğü*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Summerfield, M. J. (2003). *The classical guitar: its evolution, players and personalities since 1800*. Hal Leonard Corporation.

Süalp, E. (2014). *Johann Sebastian Bach'ın altıncı eşliksiz viyolonsel süütünün (BWV1012) klasik gitarla icra edilebilmesine yönelik bir araştırma*. Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Web: Cengi. https://www.wikiwand.com/az/C%C9%99ngi_r%C9%99qsi. 15 Aralık 2019 tarihinde erişildi.